

BİSMARCK'IN OSMANLI İMPARATORLUĞUNU TAKSİM FİKRİ *

Dr. BEKİR SITKI BAYKAL

Tarih Doçenti

Hersek eyaletine tabi Nüvesin kazasında osmanlı tahsildarları ile vergi vermekten kaçınan hıristiyan tebaa arasında 1875 yılı haziranında bir hadise çıkmış ve bu, Osmanlı hükümetinin başlangıçta fazla ehemmiyet vermemesi yüzünden, gittikçe büyüyerek Bosna-Hersek İslanına, tarihte Şark Buhranı adı verilip 1878 Berlin Kongresiyle bitmiş olan krize müncer olmuştur. Bu buhran esnasında 1856 Paris Muahedesinde imzaları bulunan devletler, aynı muahedenin dokuzuncu maddesine dayanarak her biri ayrı ayrı maksatlarla Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmak fırsatlarını buluyorlardı. Ayaklanmayı yatıştırmak suretiyle meseleyi adalet ve hakkaniyete uygun bir şekilde halletmek için yapılan bütün teşebbüsler, netice itibariyle Osmanlı İmparatorluğunu parçalamağa mâruf olan rus entrikaları ve müfrit panslavist Başvekil Gorçakof'un Balkan'lardaki İslavları tahrik ve teşvik etmesi yüzünden neticesiz kalıyordu. Nihayet 1876 temmuzunda Sırp ve Karadağ Prenslikleri, görünüşte Bosna ve Hersek'teki ırkdaşlarını korumak bahanesiyle, fakat hakikatte tam istiklâl kazanmak ve arazilerini genişletmek gayesiyle, yine Rusya'dan teşvik görerek Osmanlı Devletine karşı hücumla geçmişlerdi. İşi ancak bu sphasında ciddiye alan Osmanlı hükümeti, muktedir kumandanlarından Serdar Abdülkerim Paşa ile Ahmet Muhtar Paşa'yı Prenslikleri tedibe memur etti ve gerçekten de Rusya'nın maddî ve mânevî bütün yardımlarına rağmen çok kısa denebilecek bir zaman içinde Sırbistan'ı tamamiyle ve Karadağ'ı kısmen ezmeğe muvaffak oldu. Sırbistan'ın aman dilemesi üzerine Rusya derhal bir mütareke yapılması için Osmanlı Hükümetini tazyik etmek yollarını arıyor ve bunda kendisine Avrupa adına hareket etmekte olduğu süsünü vermek istiyordu.

Daha başlangıcından beri Osmanlı hükümeti sadece bir mütareke yapılmasına razı olmuyor, aynı zamanda mütareke ile beraber sulh şartlarında tesbitinde ve meselenin, askeri muvaffakiyetlerinin kendisine verdiği haklara uygun olarak, katî bir şekilde hallinde ısrar ediyordu. Gerçekten de Osmanlı hükümeti, o zaman acele bir sulh ve dahili asayişe pek muhtaçtı. Çünkü o aralık II. Abdülhamid'in tahta geçmesine müncer olan saltanat değişmeleri yapılmış, memlekette meşrutî bir idare kurmak isteyenler iş başına geçmişlerdi. En başta Mithat

* İlkteğrin 1876.

Paşa olduğu halde bu yeni devlet ricali, her şeyden önce bir kanuni esasî hazırlamakta idiler. Buna göre umumî bir ıslahat yapılacak ve bütün memlekette cins ve mezhep gözetilmeksizin her sınıf tebaa aynı haklardan müsavi derecede faydalanacaktı. Netice itibariyle hıristiyan tebaaya hususî haklar ve imtiyazlar verilmesi için ikide bir vaki olan Avrupa devletleri müdahalelerinin bu suretle önü alınmış olacaktı. Kanuni esasfnin hazırlanması, Meşrutiyetin ilânı ve ıslâhatın hakkiyle tatbik edilebilmesi için mutlak bir sükûnet devresine ihtiyaç vardı.

Osmanlı hükûmetinin bu arzusunun tamamıyla tersine olarak Rusya, 4 ilâ 6 haftalık kısa bir mütareke yapılmasını şart koşuyordu. Bundan maksadı gayet açıktı: Kanuni esasî, meşrutiyet ve hakkile tatbik edilecek umumî bir ıslâhat ile Osmanlı İmparatorluğu dahilen taazzuv edebilir, 1856 Paris Muahedesindeberi dahil bulunduğu Avrupa devletleri manzumesi içinde kuvvetli bir varlık olarak ortaya çıkabilirdi. Osmanlı Devletinin dirilmesi ve kuvvetlenmesi ise Büyük Petro'ya atf olunup hakikî bir siyasi program gibi takibedilen hayalî bir vasiyetnameye uygun olarak her fırsatta bir darbe vurmak suretiyle onu zaiflatmak ve neticede çökertip mirasına konmaktan ibaret olan Rusya'nın ananevî siyasetine tamamıyla aykırı idi. Şu halde her ne bahasına olursa olsun Türkiye'nin kuvvetlenmesine meydan vermemek lâzımdı. Bunun için de fırsattan istifade ederek Balkanlar'daki karışıklıkları daima idame etmek ve Osmanlı devletinin başından dert ve gaile eksik etmemek gerekti. Bundan dolayı Rusya, hadiselere kendi arzusuna uygun bir istikamet vermek maksadile sonuna kadar gitmeğe, icabında Osmanlı Devletine karşı harp açmağa karar vermiş bulunuyordu.

Rusya'nın bu tazyik ve tehdidi karşısında Osmanlı hükûmeti, İngiltere'nin de tavsiyesi üzerine, mütarekeyi kabule karar veriyor (12 İkteşrin 1876). Fakat Babiâliye göre bu mütareke Rusya'nın istediği şekilde 6 haftalık değil, 15 Mart 1877 ye kadar sürecek uzun bir mütareke olacaktı. Anlaşıldığına göre bu müddeti Babiâli, kanuni esasî ve meşrutiyetin ilânı, bunlara göre icabeden ıslahatın tatbiki için kâfi görüyordu. Babiâli'nin bu teklifini bütün devletler mâkul görerek kabul ettikleri halde yalnız Rusya, bunu katiyetle reddederek 6 haftalık mütarekede ısrar ediyordu.

*
*
*

İşte Rusya'nın bu hareketi ile yeniden çok buhranlı bir safhaya girmiş olan şark meselesinde Bismarck, Almanya'nın takib etmesi lâzım gelen siyaseti kesin olarak tayin etmek ve şark meselesinin halli için çareler aramak ihtiyacını duyuyor. Gerçekten Almanya çok güç bir durumdadır: Şark meselesile en fazla ilgisi olan Rusya ve Avusturya-Macaristan'a, Üç - İmperator - İtilâfı ile bağlı bulunduğu gibi Şark işlerinde Avusturya-Macaristan'ın yanında bu devletten daha şiddetli bir

tavırla Rusya'nın karşısına çıkan İngiltere ile de dostluk münasebetleri idame etmektedir. Bu vaziyet içinde müttefik ve dost devletler aralarının açılmaması, sulhün muhafazası, şimdilik her hususta tamamiyle tatmin edilmiş olan Almanya siyasetinin esasını teşkil etmektedir. Halbuki Şarkta rus, Avusturya - Macaristan ve ingiliz menfaatları birbirile çarpışmakta, gerek Avusturya - Macaristan ve gerekse İngiltere Rusya'nın cenup batıya doğru fazla ilerlemesine katiyen karşı koymağa azmetmiş olduklarından sulh tehlikeye düşmüş görünmektedir. Sulhü kurtarmak için Bismarck şu noktayı daima göz önünde bulundurmak ve siyasî hareketlerinde serahatle anlatmak mecburiyetini hissediyor: Almanya'nın esas menfaati, Türkiye'ye şu veya bu tarzda bir şekil vermekte değil, fakat bu yüzden Almanya'nın dostu olan devletlerin Almanya ve birbirleriyle münasebetlerinin alacağı şekildedir. Almanyanın şark meselesinden dolayı İngiltere ile, daha ziyade Avusturya - Macaristan ile, fakat en ziyade Rusya ile daimî bir gerginliğe düşüp düşmeyeceği meselesinin Almanya istikbali için o derecede büyük bir önemi vardır ki Türkiye'nin gerek tebaasıyla ve gerekse Avrupa devletleriyle olacak bütün münasebetleriyle katiyen kıyas kabul etmez. İngiltere, Avsturya - Macaristan ve Rusya ile iyi münasebetlerin teşkil ettiği kıymetli hazineyi mümkün olduğu kadar muhafaza etmek için büyük bir teyakkuz lâzımdır. Doğrudan doğruya alman menfaati, yahut kaçınılmaz bir mecburiyet altında olmadıkça bu hazinenin hiç bir parçasından zerre kadar fedakârlık yapılamaz. Rus milleti ve rus ordusunda Almanya hakkında beslenen fikir de bu hazinenin bir cüzüdür. 1864-75 yıllarında Çar Aleksandır'ın Almanya'ya karşı takındığı dostça tavırları tasvib eden rus efkârı umumiyesinde, hiç bir mecburiyet ve zati menfaati olmaksızın Almanya'nın Rusya'yı en müşkül bir anında yalnız bıraktığı ve kendiliğinden düşmanları safına geçtiği kanaati uyandırılmamalıdır. Yüz yıldan daha uzun bir zamandan beri süregelmekte olan alman - rus dostluğunun, bu anda şark meselesinin en mâkul bir hal suretinin bulunmasından çok daha kıymetli olduğunu yalnız Rusya değil, bütün dünyaya hissettirmek lâzımdır.

Rus dostluğuna bu kadar önem vermekle beraber Bismarck ,bunu istikbal için değişmez bir kaide gibi kabul etmek ve rus siyasetinin arkasına takılmak niyetinde değildir. Fakat bu anda Rusya'nın içinde bulunduğu vaziyeti güçleştirmemek lüzumuna kanidir. Bu mülâhazalarla Bismarck, Babiâli'nin yaptığı uzun mütareke teklifine, İngilterenin istediği şekilde, Rusya'yı nazarı itibara almaksızın iştirak etmeği reddediyor ve Almanya'nın son sözünü söylemeden evvel, Rusya ile anlaşmasını doğru buluyor. Bütün bunlara rağmen Bismarck, Rusya'nın 6 haftalık bir mütarekede ısrar etmesini, tamamiyle akademik olarak, rus politikacıları tarafından ekseriya yapıldığı gibi çok acele girişilmiş bir hareket diye tenkit etmekten çekinmemiştir. Fakat rus siyasetinin böyle taksız hareketleri, Almanya'yı rus millî duygularile iyi geçinmemeğe, hiç olmazsa

fena geçinmeğe âmil olmamalıdır¹.

Bu mülâhazalardan Bismarck'ın rus dostluğuna ne derecede ehemmiyet verdiği ve Almanya siyasetinde Türkiye'nin aldığı yer açık olarak anlaşılmaktadır. Fakat Alman İmparatoru Bismarck'la aynı fikirde değildir. İmparator I. Wilhelm, Rusyanın uzun mütarekeyi red ve kısa bir mütarekede ısrar etmesini mâkul bulmayarak Çarı tazyik etmek suretile Babîâli'nin teklifine muvafakatını sağlamak arzusundadır. Bu yüzden İmparatorla Başvekilinin arası açılıyor. Lakin Bismarck, fikrinde sabit kalarak istifa etmekle İmparatoru tehdit edecek kadar ileri gidince, Wilhelm de Şansölyesinin siyasetini tasvip etmeğe, yani Rusya'yı darıltacak bir harekette bulunmaktan kaçınmağa mecbur oluyor².

Bu suretle Rusya'nın mağrur Başvekili Gorçakof, Bismarck'ta kuvvetli bir destek bulmuş oluyordu. En ziyade Alman siyasetinin müzaheretine dayanan Gorçakof, 6 haftalık bir mütarekenin Babîâlice kabulünde ısrar ediyor ve ayın sonunda Osmanlı hükümetine verilecek olan ultiमतому hazırlıyordu. Rusya'nın bu inat ve ısrarı, Almanyanın tuttuğu hareket hattı karşısında ingiliz hükümeti, mütareke meselesini artık bertaraf edilmiş addederek endişeye düşüyor ve sulhün kurtarılması için başka bir çare aramağa koyuluyor. Bir kongre veya bir konferans toplanarak şark buhranını halletmek imkânının mevcut olmadığına kani olduğu bilinen Bismarck, belki de başka bir hal sureti düşünüyor ve ihtimalki bunu kendi kendine ortaya atmayı doğru bulmayarak fikrinin sorulmasını bekliyordu. Bir Avrupa konferansı veya büyük bir kongre toplanması plânını aynı yılın Mayıs ayı ortalarında rus, alman ve Avusturya-Macaristan Başvekillerinin Berlin içtimasında Prens Gorçakof teklif etmiş ve şark işlerinde ilgisiz bir devlet sıfatıyla Almanyanın önyak olmasını istemişti³. Konferans ile kongre anlamları arasındaki ince farka hiçbir kıymet vermiyen Bismarck, böyle bir meclisin toplanmasına değil önyak olmak, buna iştirâk etmek bile istemiyordu. Alman Şansölyesine göre bir konferans veya kongre, gerek Üç -İmparator- İtilafı, gerek sulh ve gerekse Almanya'nın dost devletlerle münasebetleri için tehlikeli idi. Çünkü gerçekte Avusturya-Macaristan'ın menfaatleri Rusya'ninkilere nisbetle İngiltere'nin menfaatlarına çok daha yakındı. Bir mecliste bu hakikat açık bir şekilde görülecek, Avusturya-Macaristan, rus ve ingiliz menfaatlarının teşkil ettiği iki zıd kutuptan birine katılmak zorunda kalacak ve kendi menfaatlarına uygun olan tarafa geçmeği tercih etmesi tabii görülecekti. Bu vaziyet karşısında diğer devletler Almanya gibi tarafsız kalamayacaklar ve Fransa, Rusya'nın dostluğunu arayan taraf olduğuna göre, rus isteklerine müzaheret edecek ve mağrur Prens Gorçakof'un rus taleplerini çoğaltmasına ve üzerinde sebatla ısrar et-

¹ Grosse Politik, II. S. 64-66.

² Grosse Politik, II. Nr. 247, 248, 249.

³ Grosse Politik II. S. 31-32, Anmerkung.

mesine âmîl olacaktır. İngiltere ise Avusturya'yı kendi tarafına çekmek ve Rusya'ya karşı müttehit bir cephe teşkil etmek yollarını arayacaktır. Bu şartlar içinde bütün iyi niyetine rağmen Kont Andrassy için Üç -İmparator- İtilafına bağlı kalmak fevkalâde güç olacaktır. Halbuki Üç -İmparator- İtilafı şimdiye kadar sulhün zamini kalmıştır; bu suretle gevşer veya İngiltere ile Avusturya-Macaristan bir taraftan, Fransa ile Rusya diğer taraftan birbirlerine yaklaşarak, İtilaf büsbütün dağılırsa İngiliz, Rus, Avusturya menfaatlarının Şarkta telifi mümkün görünmediğinden bir harbin çıkması mukadder olacaktır. Kongrede Almanya'ya gün geçtikçe iki düşman gurup arasında hakem olmak rolü düşecektir ki bu en nankör bir vazifedir ve hiç bir suretle arzu edilir bir şey değildir. Neticede hiç birini bekledikleri kadar tutmadığından Rusya, Avusturya-Macaristan ve İngiltere devletlerinden herbiri, Almanya'ya aynı derecede dargın olarak kongreden ayrılacaklardır. Bismarck'ın kanaatine göre esasen Prens Gorçakof bu teklifi müsbet bir netice beklediği için değil, sadece tarihte kendisinin önyak olup birinci derecede bir rol oynayacağı Avrupa ölçüsünde büyük bir siyasi sahne meydana getirmek için yapıyordu. Şu halde Almanya bu plânın tahakkukuna katiyen mâni olmak zorunda idi⁴.

Bismarck bundan sonra da aynı fikrinde sabit kalmıştır. Prens Gorçakof'un "Avrupa,, yı ileri sürerek sırf Rus menfaatlarını güttüğü, bütün gayesinin, daima tekrarladığının tersine olarak, ne insaniyete, ne Hıristiyanlığa ve ne de Avrupa'ya hizmet etmek olmayıp doğrudan doğruya panslavizm mefkûreleri ve Rus emellerinin gerçekleşmesi olduğu şüphesiz Bismarck'ın dehasına gizli kalamazdı. Çar Aleksandır'ın Alman Kayserine⁵ ve Prens Gorçakof'ın Bismarck'a⁶ yazdıkları mektuplarda büyük devletler, insanlık ve Hıristiyanlık uğrunda müşterek olarak harekete geçmekte aciz gösterecek olurlarsa "Avrupa,, namına Rusya'nın tek başına harekete geçmek fedakârlığına katlanmak mecburiyetinde kalacağı fikri bir defa daha sarahatla ileri sürülünce Alman Şansölyesi diyor ki: "Avrupa,, kelimesini ben daima, diğer devletlerden bir şey istedikleri halde bunu kendi namlarına istemeğe cesaret edemiyen siyaset adamlarının ağzından işittim; 1856 Kırım harbinde ve 1863 Lehistan meselesinde Garp devletleri, 1870 sonbaharında Thièrs ve Almanya'ya karşı kurmağa çalıştığı ittifak suya düşünce "Je ne vois plus l'Europe,, diyen Kont Beust böyle yapmışlardır⁷.

Alman siyasetinin Şark meselesinde bu çekingenliği ve konferans veya kongre fikrine karşı bu menfi durumunu bilen İngiliz hükûmeti, Rusya'nın kısa bir mütarekede ısrar etmesile işin çok buhranlı bir safhaya girmesinden endişelenerek sulhü kurtarmak için Bismarck'ın ne

⁴ Grosse Politik, II, Nr. 228.

⁵ Grosse Politik, II, Nr. 254.

⁶ Grosse Politik, II, Nr. 255.

⁷ Grosse Politik, II, Nr. S. 88.

gibi bir çare düşündüğünü ve ne teklif edebileceğini Berlin sefiri Lord Odo Russel vasıtasıyla soruyor (20 İlkteşrin 1876). İşte bunun üzerinedir ki Bismarck'ın sulhü kurtarmak için biricik çare olarak *Osmanlı İmparatorluğunu bir nevi teskin etmek fikrile* meşgul olduğunu görüyoruz.

Evvel emirde Bismarck, Şarktaki karışıklıkların tehdit etmekte olduğu sulhü kurtarmak çaresini İngiltere'ye teklif etmeği kendine ait bir mesele addetmiyordu. Çünkü devletlerin bu ihtilaf üzerinde uyuşabilmeleri için şart olan fedakârlıklardan hiç birinin yapılması Almanya'nın ihtiyarı dahilinde değildir. Devlet adamlarına mahsus kiyaset ve basiretin, sulhün muhafazasını sağlayabilecek gizli bir vasıta bulabileceğini kabul etmek yanlıştır, hem de bile bile işlenen bir yanlıştır. Hakikatta sulhün kurtarılması ancak ilgili devletlerden birinin veya bir kaçının, taleplerini yahut karşılıklı itimatsızlıklarını azaltmak suretile, diğerlerine müsamaha ve fedakârlık yapmasında aranabilir. Eğer ilgililerin hiç biri tarafından bu yapılmazsa, birbirine karşı yürüyen kuvvetlerin en sonunda çarpışmalarını önleyebilecek bir reçeteyi insan basiret ve kiyasetinin bulmasına imkân olmadığı kanaatindedir. Yapacağı tekliflerin müsbet bir neticesi olabilmesi için ya Türkiye'nin kendi idaresi altındaki hıristiyanların istikbali için fedakârlıklara katlanması, ya Rusya'nın Türkiye'deki hıristiyanların işine karışmak hususunda bugüne kadar takibetmiş olduğu hareket tarzından ayrılması, yahut ta İngiltere'nin, yardımda bulunmasa bile, hiç olmazsa muayyen bir hadde kadar Rusya'yı serbest bırakması lâzımdır. Bu yollardan her hangi birinin takib edilmesini teklif edecek devletin, fedakârlık yapması istenen devlet üzerinde bir tazyik yapması icab edecektir. Ne kadar dostca yapılırsa yapılsın bu baskıya maruz kalacak devletle tazyığı yapan devlet arasındaki münasebetler hoş olmıyan bir safhaya girecektir. Son yıllarda Almanya'nın geçirdiği tehlikeli anlarda hiç bir devlet, onun karşısındaki devletlere böyle bir siyasî tazyik kullanmak suretiyle Almanya'ya yardım etmeği düşünmemiş olduğundan, hemen hemen tamamiyle ilgisiz olduğu Şark işlerinde Berlin hükûmetinden de her hangi bir devlete karşı böyle bir harekette bulunması beklenemez. Eğer Bismarck, Londra, St. Petersburg ve Viyana'da aynı suretle karşılanacak bir teklif bilseydi, bunu memnunlukla yapmağa hazırdır. Fakat böyle bir teklifi bilmediğinden Almanya'nın hiç bir menfaati olmaksızın bu üç dost devletten biriyle arasını açacak bir harekette bulunması şüphesiz istenemez.

İngiltere'nin şark buhranı esnasında o zamana kadar takibetmiş olduğu siyasi Bismarck doğru bulmamaktadır. Eğer İngiltere 13 Mayıs 1876 tarihli Berlin Memorandumuna⁸ iştirak etmiş olsaydı altı büyük

⁸ 11-14 Mayıs 1876 tarihinde Avusturya-Macaristan, Almanya ve Rusya Başvekilleri Berlin'de bir konferans akdederek Şark buhranını halletmek için müşterek bir program hazırlamışlardı. İngiltere, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmayı doğru

devletin Şark Meselesi üzerinde anlaşması daha o zaman kabil olmuş olacağı gibi kendi teklifi üzerine Babıâli'ye yapılan 6 haftalık mütarekeyi Osmanlı Hükümeti reddedince (12 İkteşrin 1876) işin arkasını bırakmayıp yeniden diğer devletlerle istişareye razı olmuş olsaydı yine mâhut altı devlet birliği yeniden hasıl olmuş olacak ve şark buhranının bir çıkmaza girmiş gibi görünen şimdiki haline düşmesinin önüne geçilmiş olacaktı. Bununla beraber Alman Şansölyesi, her büyük devletin kendi menfaatine göre siyaset yapmakta serbest olduğunu ve İngiliz siyasetini tenkit etmenin kendine düşen bir iş olmadığını tamamiyle müdriktir.

Bu buhran içinde Bismarck, sulhü korumak için İngiliz Hükümetine yapabilecek bir teklif, kendi tâbiriyle "insan kıyaseti ve basiretinin icad edebileceği gizli vasıtayı ihtiva eden bir reçete,, bilmemektedir. Aynı zamanda nasıl hareket olunması icap ettiği hakkında aklından geçirdiğini bir "tavsiye,, şeklinde Lord Derby'ye ulaştırmağa da cesaret edememektedir. Fakat kendi tasavvurunu Hariciye sekreterinin mahremiyetine tevdi etmek ihtiyacını duymaktadır. İşte Şansölyenin gayet mahrem tuttuğu bu *biricik çare, Osmanlı İmparatorluğunun bir nevi taksimidir:*

Siyasî bir müessese olarak ahalisinin muhtelif cinsleri de dahil olmak üzere tekmil Türkiye, medenî Avrupa milletlerinin bu uğurda büyük harplerle birbirlerini mahvetmeğe degecek kadar kıymeti haiz değildir. Hakikatte her hükümetin asıl endişesi, Osmanlı İmparatorluğunu teşkil eden memleketler ve buralarda yaşayan ayrı ayrı oturan muhtelif cinsten insanların mukadderatı değil, şimdiki vaziyet yerine muhtemel olarak kaim olacak vaziyetler ve bu yeni vaziyetlerin, komşusu büyük devletlerin emniyetleri üzerinde yapacağı tesirlerdir. Bu mülâhazalarla Avusturya - Macaristan'ın bir Türk-Rus harbi halinde Çar Devleti ile sulhü muhafaza etmek ve Osmanlı vilâyetlerinin bir kısmını rehin olarak işgal etmek suretile menfaatleri ve emniyeti aleyhinde vukua gelecek bir gelişme tehlikesini uzak tutmak istediği anlaşılıyor. İngiltere'nin de aynile Avusturya - Macaristan gibi hareket ederek kendisi için can alıcı görünen noktaları, Süveyş Kanalını ve Mısır'ı işgal etmesi ve İstanbul hakkında ise Türk hakimiyetinin burada, Edirne'de ve çoğunluğu Türklerle meskûn olan yerlerde devamı esası üzerine Rusya ile bir anlaşma yapması Londra hükümetine tavsiye olunabilir. Eğer İstanbul ve mülhakatı ile birlikte Küçükasya Osmanlı Padişahlarına kalacak olursa bunlar, son yüzyıllarında Bizans Kayserlerinden daha kuvvetli bir varlık muhafaza edebilirler. Çanakale boğazı ise tarafsız ellerde kalacaktır. Şimdiye kadarki hareketlerine bakılacak olursa Rusya, Bulgaristan'da yerleşmek niye-

bulmıyarak buna iştirak etmemişti. Berlin Memorandumu namıyla tanılan bu program, Mayıs sonunda Abdülaziz hal edildiğinden Osmanlı Hükümetine bir teklif halinde verilememiş, sadece kâğıt üzerinde kalmağa mahkûm olmuştur.

tinde değildir, olsa olsa burada muhtar bir idare kurmak ve yirmi yıl önce kendisinden koparılan Besarabya'yı ilhak etmek istemektedir. Fakat bunlar da gelecekte düşünülecek şeylerdir. Şimdi ise Çar Aleksandr gibi sulhsever bir hükümdar, iç güçlükler dolayısıyla Türkiye ile bir harbe tutuşmağa sürüklenirse, bu yüzden İngiltere Rusya'ya harp ilân etmemeli, aksine olarak Çar ile anlaşıp Süveyş ve İskenderiye'yi işgal etmek suretiyle Türkiye'nin zararına olsa da Avrupa sulhünü korumalıdır. İngiltere'nin bu yolda Fransa'nın düşmanlığını kazanmaktan korkmasına da mahal yoktur. Çünkü evvelâ Londra hükümeti Mısır ve Suriye'de Fransa ile müşterek bir nüfuz ve faaliyet alanı yaratmak yolunu arayabilir. Fransa'nın prestij ihtiyacı, tarihi ile ilgili olan bu yerlerde müsaid bir zemin bularak tatmin edilmiş olacaktır. Deniz aşırı memleketlerde müşterek olarak yapılan herhangi bir teşebbüste üstünlük daima denizlere hakim olan tarafta kalacağına göre her iki taraftan da Süveyş'e kuvvet sevk etmek imkânına malik bulunan ve şark milletlerine karşı muamele yapmakta Fransa'dan daha mahir olan İngiltere, neticede bu işten kârlı çıkacaktır.

Bu tasavvurunun bir fantaziden başka bir şey olmadığını da ilâve eden Bismarck, eğer kendisinin müessir bir rolü olsaydı çok kıymetli saydığı Avrupa milletleri arasındaki sulhün, o zamanki haliyle yaşamasını imkânsız gördüğü Osmanlı İmparatorluğunun zararına olarak kurtarılması imkânının bu suretle bulunabileceğine inanmaktadır⁹.

* * *

Yükardaki izahattan anlaşıldığına göre Bismarck, Osmanlı İmparatorluğunun bir nevi taksimine mütemayil görünüyor. Fakat onun bu taksim fikrini en ince noktalarına kadar düşünülerek hazırlanmış bir proje veya bir program gibi kabul etmek doğru olmaz. Şansölyede bu fikrin doğmasına sebep olan şey, büyük devletler arasında bir harp çıkması ve bunun neticesinde Almanya'nın müttefik ve dostlarından bir kısmını kaybetmesi tehlikesi ile şimdiye kadar sulhün zamini olarak mevcut olan büyük siyasi kombinezonun, yani üç İmparator-İtilafının bozulacağı endişesi; bunun yanında İngiliz Hükümetinin onu bu hususta sarîh olarak fikrini söylemeğe davet etmesi olmuştur. Bir çok defalar tekrarladığı gibi Alman Şansölyesi Osmanlı İmparatorluğuna şu veya bu tarzda bir şekil vermek işini kendine ait bir mesele addetmediğine göre, onda Türkiye'nin taksimi hakkında ciddi bir proje veya program aramak bahis mevzuu olamaz. Bununla beraber Bismarck'ta Osmanlı İmparatorluğunu bir nevi taksim fikrinin gerçekten mevcut olduğunu kaydetmek lâzımgelir.

Gördük ki Alman Şansölyesi, menfaatları çarpışan üç devlete birbirlerine karşı fedakârlık yapmağı, yani Osmanlı İmparatorluğu dahilinde kendi emniyetleri bakımından hayati görünen noktaları işgal et-

⁹ G. P. II. Nr. 250, S. 69 - 72.

meği tavsiye etmekte ve böylece sulhün kurtarılabileceğini ümid etmektedir. Hakikatta ise bu fedakârlığı yapmağa ne Rusya, ne de İngiltere razı olamazlardı. Eskidenberi Çarlığın Osmanlı İmparatorluğu üzerinde en büyük emeli Boğazları ve İstanbul'u ele geçirmektir. Bundan vazgeçmek demek Rusya için esas gayesinden uzaklaşmak demek olacaktır. Diğer yandan da İngiltere hiç bir zaman Boğazların moskof eline düşmesine razı olmayacaktı. Her halde bu mülâhazalarla olacak ki bütün büyük devletlerin ananevî siyasetlerini ve istikbaldeki gayelerini gayet iyi bilen Bismarck, İstanbul'un Türklerde bırakılması fikrindedir. Çanakkale Boğazının tarafsız ellere tevdiini ise her halde Rus emniyeti bakımından lüzumlu bir tedbir olarak gördüğü için ileri sürmektedir. İstanbul Boğazının Türklerde ve Çanakkale boğazının tarafsızlarda kalması sayesinde hem Rusya ve hem de İngiltere birbirlerinin yerleşmesine tahammül edemeyecekleri bu yerlerden uzak tutulmuş olacaklardır.

Fakat nihayet mahrem bir fikir olmaktan ileri geçmiyen böyle bir taksim tatbik edilmiş olsaydı bile meselenin katı bir şekilde halledilmiş olacağı çok şüphelidir. Çünkü rus emelleri Bismarck'ın o anda tahmin ve tasavvur ettiğinden çok daha aşırı idi. Gerçekten de 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinden sonra Rusya'nın Balkan'lara ve Akdeniz'e doğru ilerlemesinin önüne geçilebilmesi için Berlin Kongresinde Bismarck'ın "namuslu bir simsar,, sıfatıyla Rusyayı darıltması ve istemeye istemeye rus dostluğunu feda etmesiyle mümkün olmuştur. Berlin Kongresinde Bismarck aşağı yukarı aynı fikir dairesinde, yani Bosna-Hersek'i Avusturya-Macaristan'a, Bulgaristan'ı rus nüfuzuna, Boğazları ve Balkan'ların çoğunluğu Türklere meskûn olan yerleri Türk hakimiyetine bırakmak suretiyle meseleyi halletmek istemiştir. Fakat bu, Rusyanın ne Balkan'lara ve ne de Boğazlara doğru eskidenberl yapageldiği tazyığı durdurabilmiştir. Çar İmparatorluğunun bundan sonra kendi nüfuzundan kurtulmak isteyen Bulgaristan'da nüfuzunu idame etmek için yaptığı hareketler, sarf ettiği faaliyet ve Boğazları ele geçirmek için giriştiği teşebbüsler, Balkan ve Birinci Cihan harpleri herkesce bilinmektedir.

Şu halde diyeceğiz ki Bismarck'ın tedbirleri meseleyi daimî olarak halledecek mahiyette olmayıp ancak yarım tedbirlerden ibaret kalmıştır.

Lâkin Bismarck'ın bu fikrinde zamanın hak verdiği ve doğruluğunu isbat ettiği bir nokta vardır ki, bu da o zamanki haliyle Osmanlı İmparatorluğunun artık yaşamak kabiliyetine malik olmadığıdır. Şüphesiz bu, ilk defa olarak Bismarck tarafından ortaya atılmış bir fikir değildir. Daha evvel ve daha sonra birçok defalar söylenmiş, üzerinde münakaşa edilmiş, hatta aksi de iddia edilmiştir. Fakat burada asıl önemli olan cihet, Bismarck'ın İstanbul, Edirne ve umumiyetle Türklere meskûn olan yerlerden müteşekkil bir Türk Devletini, yani millî bir devleti yaşatmak için büyük devletlerin birbirleriyle anlaşmalarını tavsiye etmesidir. Muhakkak ki Bismarck, bir devletin hakikî kuvvet ve hayat kabiliyetinin ancak kendi bünyesinde aranması lâzımgeldiğini gayet iyi

biliyordu. Gerçekten de bu devirde müttehit bünyeli, tek bir vücut gibi gelişmiş bir millî devlet ancak yaşama kabiliyetini ve varlık kudretini gösterebilir.

Bu itibarla Bismarck, bilhassa kaydetmek lâzımdır ki, aşağı yukarı *bugünkü millî Türk Devletini* daha yarım yüz yıl önce tasarlamış ve kafasında yaşatmış oluyor. İşte yukardanberi bahsettiğimiz Bismarck'ın Osmanlı İmparatorluğunu bir nevi taksim fikrinde en isabetli taraf bu olmuştur.
